

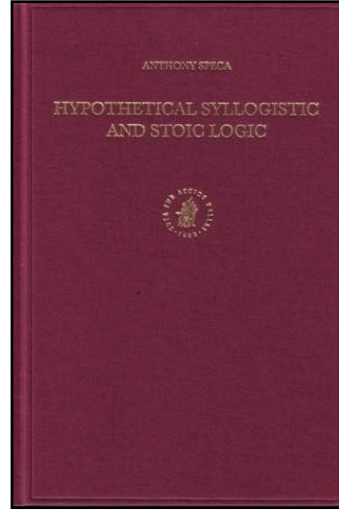
Anthony SPECA, *Hypothetical Syllogistic and Stoic Logic*, Koninklijke Brill NV, Leiden/The Netherlands, 2001, 143 s.

Hazırlayan: AYTEKİN ÖZEL *

Giriş bölümünün yer almadığı bu kitap, dört bölüm olarak tasarlanmıştır. Her bir bölümde *chapter* (bölüm) sözcüğü kullanılarak yazılan bölüm başlıkları, içindekiler kısmında kullanılmaksızın doğrudan yazılmıştır. Eserde sonuç kısmına ayrıca yer verilmemiştir. Ulaşılan sonuçlar, bölümler içine serpiştirilmiş vaziyettedir. Eserin sonunda kaynakça ve iki indeks de bulunmaktadır.

Bu kitap, yazarın doktora tezinin kitaplaşmış halidir. Eser, adından da anlaşılacağı gibi hipotetik kıyas ve onun stoa mantığı ile irtibatı üzerine odaklanır. Yazar, bir yanlışlığın tarihi sürecini ortaya koymayı hedefler. Bu yanlışlıktan dolayı on sekiz yüzyıldan beri Peripatetik ve stoa mantıklarının birbirine karıştırıldığını iddia eder. Bu yanlışlıktan sorumlu ilk kişi, Yunanlı Aristoteles şarihi Alexander Aphrodisias'tır (yaklaşık MS. 2. Yüz yılın sonları ve 3. Yüz yılın başları). Onun günahı, hipotetik kıyas ile stoik mantığı birbirine karıştırmasıdır. Bu karıştırılmışlık, modern mantık tarihçilerinin de tespitleri arasındadır. Öyle anlaşılıyor ki yazar, bunu kimin veya kimlerin, ne zaman ve nasıl karıştırdıklarını keşfetmekle övünmektedir.

Aristoteleçi Arkaplan (The Aristotelian Background) başlıklı *ilk bölümde* (ss. 1–33) yazar, alt başlıklar kullanmaz; ama onu Roma rakamlarıyla yedi kısım olarak ele almıştır. Bu bölümde o, Aristoteles'in yorumlarına yer vermiş ve onun kıyas konusundaki görüşlerini, genelde, modern mantık tarihçilerinin

* Dr., Hitit Ü. İlahiyat Fakültesi

yorumlarına dayanarak incelemiştir. O, Aristoteles'in eksik olarak kabul edilen hipotetik kıyasına yoğunlaşmaya çalışmıştır. Bu çerçevede çağdaş dönemde bu konuda meşhur olmuş olan Jan Lukasiwics'in *Aristotle's Syllogistic From The Standpoint of Modern Formel Logic*, Jonathan Lear'in Saul Kripke'nin danışmanlığında hazırlayıp yayınladığı doktora tezi *Aristotle and Logical Theory* ve William Kneale ile Martha Kneale ikilisinin hazırladığı *The Development of Logic* adlı eserleri merkeze almıştır. Yazar, Jonathan Barnas'ın "terms and Sentences" adlı çalışmasından ve Alexander of Aphrodisias'ın Aristoteles yorumlarından da yararlanmışır. Onun bu bölümde, Aristoteles'in kıyasla ilgili görüşlerini sistematik bir şekilde ele aldığı görülmektedir.

İkinci Bölümde (ss. 35–66) yazar, *Aristoteles hakkında Grek yorumcuları* (The Greek Commentators on Aristotle) başlığını atarak, yine Alexander of Aphrodisias, Theophrastus, Philoponus gibi Yunanlı şarihlerinin Aristoteles'in hipotetik kıyası hakkındaki görüşlerini verip değerlendirmektedir. Bunlara modern yorumcuların yorumlarını da katmaktadır. Bazen onların yaklaşımlarına ciddi eleştiriler getirmektedir (örneğin bk. ss. 39–43). Bu bölüm, alt başlık kullanılmaksızın dokuz kısım olarak işlenmiştir.

Üçüncü bölümde yazarın tespitine göre hipotetik kıyas hakkında, Grekçe veya Latince olarak klasik antik dönemden bu yana ayakta kalan tek eser, Boethius'un *On Hypothetical Syllogisms* (İngilizce'ye çevrilmiş adıyla) adlı eseridir. Bu eser, bir altıncı yüzyıl monografisidir. Yazar bu eseri, türünün en son ve en kapsayıcı eseri olarak sunar (s. 67). Onun biçtiği bu öneminden olsa gerek bu bölümün (ss. 67–100) başlığı da *Boethius: On Hypothetical Syllogisms*'dir. İnsanda, "yazar bu eseri biraz fazla abartıyor" hissi uyandırsa da onun Boethius'un hipotetik kıyasla ilgili görüşlerini iyice analiz ettiği açıktır. Konular, hiçbir alt başlık kullanılmaksızın sekiz kısımda ele alınmıştır.

Dördüncü bölümün başlığı da üçüncü bölümdeki gibi, Boethius'un *On Cicero's Topics* (İngilizce'ye çevrilmiş adıyla) adlı eseri kullanılarak konulmuştur: *Boethius: On Cicero's Topics*. Kitap içerisinde, Boethius'un hipotetik kıyası işlediği her bir kitabının bir bölüm başlığı olarak verilmesi, yazarın Boethius'a sözü edilen konu hakkında verdiği önemin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu bölüm de yine alt başlık kullanılmaksızın dokuz kısımda işlenmiştir. Cicero'nun hipotetik kıyas ile ilgili görüşleri, modern yazarların görüşleri de dikkate alınarak incelenmiştir.

Özetle, yukarıdaki her bir bölüm, hipotetik kıyas ile stoa mantığı arasındaki biçimsel farka odaklanan, bunu ispat etmeye çalışan ve tarihsel süreçte yorumcuların bu iki farkı nasıl kavradıklarını veya kavrayamadıklarını ortaya

koymaya çalışan bir incelemeden oluşur.

Esere yönelik yukarıdaki tanıtımdan sonra şekil açısından bazı sıkıntıların olduğunu ifade etmek gerekir. Burada içerik hakkında yapılacak bir eleştiri, aynı konular üzerine çalışmış olmayı gerektirdiğinden yazarın ileri sürdüğü tezleri değillemek iddiası söz konusu edilmemektedir.

Yazar, hipotetik kıyaslar ile stoa mantığının birbirine karıştırılması konusunda Aristoteles şarihlerinden pasajlar göstererek güçlü kanıtlar ileri sürmektedir. Bununla birlikte Aristoteles şarihlerinin bazı yanlış yorumlarının orta çağlara aktarıldığını ve zımmen de sürdürüldüğünü de iddia etmektedir. Fakat bazen o, okuyucuya, tüm orta çağda da aynı yanlışlığın devam ettiği izlenimi de edindirmektedir. Kanaatimizce bu, okuyucular tarafından erken kazanılmış bir izlenim olacaktır. Çünkü İslâm ortaçağı bu yönden araştırılmayı beklemektedir.

Özellikle bir ortaçağ filozofu olan İbn Sînâ bu açıdan önemlidir. Onun *eş-Şifâ* külliyyatının “el-Kıyas” kitabı’nın yaklaşık yarısı, hipotetik kıyaslar ile stoalıkların kurduğu seçmeli kıyaslar hakkındadır. İbn Sînâ hipotetik kıyaslar ile seçmeli kıyasları özenle ayırır. Hipotetik kıyasları, birleşmeli (iktirânî) kıyaslar statüsünde kabul eder. Onlar, yaklaşık olarak ve formel olarak Aristoteles’in kategorik kıyasları diye bilinen kıyaslarına yakındır; ama seçmeli kıyaslardan tamamen farklıdır. Speca’nın sunduğu mantık tarihi konsepti, filozofun bu eseri değerlendirilerek okunduğunda daha faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği gibi ortaçağ 5. yy. ile 13. yy. arasını kapsayan zaman diliminin adıdır. M.S. 480–524 yılları arasında yaşamış olan Boethius ortaçağın başında yer alır. Yazarın, Boethius’un *On Hypothetical Syllogisms* adlı eserini, türünün en son ve en kapsayıcı eseri olarak sunması ve İbn Sînâ’nın da ortaçağda Alexander of Aphrodisias’ın düştüğü hataya düşmeksizin konuyu, yukarıda sözünü ettiğimiz kitabında Boethius’dan daha kapsayıcı/ayrıntılı analiz etmesi, çelişkili bir duruma işaret etmektedir.